

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.6

Москаленко Катерина Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Навчально-наукового інституту права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Moskalenko Kateryna

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Civil Law Department

Educational and Scientific Institute of Law of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-0152-9603

**ГЕНЕТИЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ БАТЬКАМИ ТА
ДИТИНОЮ, НАРОДЖЕНОЮ СУРОГАТНОЮ МАТІР'Ю : ОГЛЯД
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
THE GENETIC AND LEGAL CONNECTION BETWEEN PARENTS AND
A CHILD BORN VIA SURROGACY: A REVIEW OF THE CASE LAW OF
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Анотація. Вступ. Стаття присвячена аналізу практики вирішення Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) спорів, що виникли у зв'язку з проведенням сурогатного материнства, через те, що батьки не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю, в іноземній країні. З різних міркувань сурогатне материнство заборонено

законодавчо у низці країн, а тому громадяни цих країн змушені вдаватись до т.зв. «репродуктивного туризму», тобто виїжджати в інші країни, де сурогатне материнство дозволено, і укладати договори з сурогатною матір'ю, яка виношуватиме і народить дитину.

Мета. Метою цієї статті є аналіз практики вирішення ЄСПЛ спорів, що виникли у зв'язку з проведенням сурогатного материнства, через те, що батьки не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю та формулювання пропозицій для удосконалення правозастосовчої діяльності в Україні.

Матеріали і методи. Авторкою було проаналізовано 18 рішень ЄСПЛ у спорах про визначення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю що були винесені у 2014 – 2023 роках. Об'єктом дослідження є інформація про рішення ЄСПЛ, що містяться в базі HUDOC, доступ до якої відкритий за посиланням: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%20>. При проведенні дослідження Москаленко К.В. було використано методи аналізу та синтезу (для формулювання висновків про класифікацію справ у спорах, що виникли у зв'язку з проведенням сурогатного материнства, через те, що батьки не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю) та логічний метод (для узагальнення результатів).

Результати. Проведене дослідження дозволило авторці систематизувати справи щодо сурогатного материнства, які розглядались ЄСПЛ, на такі групи: 1) справи, в яких лише один з подружжя, осіб, що проживають разом однією сім'єю без реєстрації шлюбу, або гомосексуальної пари, є генетичними батьками дитини, народженою сурогатною матір'ю; 2) справи, в яких жоден із подружжя не має генетичного зв'язку з дитиною, народженою сурогатною матір'ю.

Москаленко К.В. обґрунтовується висновок про те, що при укладанні договорів сурогатного материнства в Україні слід враховувати норми національного законодавства країни походження подружньої пари, в інтересах якої укладається договір сурогатного материнства, для унеможливлення ситуацій, за яких після повернення подружньої пари із дитиною до країни їх походження вони не зможуть встановити правовий зв'язок з нею. Для цього українським юристам, які надають правничу допомогу іноземним подружнім парам, слід обов'язково радити їм отримати консультацію фахового юриста, обізнаного із нормами національного законодавства країни їх походження, щодо можливості встановлення правового зв'язку між ними та народженою в майбутньому сурогатною матір'ю дитиною.

Авторкою виявлено, що наявність або відсутність генетичного зв'язку між батьком та дитиною, народженою сурогатною матір'ю, відіграє велику роль при вирішенні питання про встановлення правового зв'язку. Як правило, невстановлення правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю та її генетичним батьком визнається ЄСПЛ порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя такої дитини (з урахуванням приписів національного законодавства держави, де встановлюється відповідний правовий зв'язок). Також в результаті проведеного дослідження сформульовано висновок, що встановлення правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю, та її генетичною матір'ю у країні походження генетичної матері може потребувати більших формальностей, ніж встановлення такого ж правового зв'язку із генетичним батьком дитини.

Аналіз практики ЄСПЛ також свідчить про те, що за відсутності генетичного зв'язку між батьками та дитиною, народженою сурогатною матір'ю, визнання правового зв'язку між батьками та дітьми може бути унеможливлене в країні їх походження, що призведе до відібрання дитини. Ситуація, за якої батьки не матимуть генетичного зв'язку із дитиною, народженою сурогатною матір'ю, не повинна виникнути в Україні, оскільки це суперечитиме правилам національного законодавства України.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується проаналізувати перспективи створення міжнародного (або європейського регіонального) акту, що врегульовуватиме питання встановлення батьківства у відносинах сурогатного материнства з іноземним елементом. Робота із створення такого міжнародного акту вже проводиться Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права та Європейською комісією, й під час формулювання норм такого акту має бути врахована практика ЄСПЛ у спорах щодо сурогатного материнства.

Ключові слова: *репродуктивні права, медичне право, сурогатне материнство, договір сурогатного материнства, рішення Європейського суду з прав людини.*

Summary. *Introduction. This article analyzes the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR) concerning disputes arising from surrogacy arrangements where intended parents were unable to establish a legal connection with a child born to a surrogate mother in a foreign country. Due to various legal, ethical, or cultural considerations, surrogacy is prohibited by law in several countries. As a result, citizens of these countries are compelled to resort to so-called "reproductive tourism"—traveling to jurisdictions where surrogacy is permitted and entering into agreements with surrogate mothers who carry and deliver the child.*

Purpose. The purpose of this article is to analyze the case law of the ECtHR regarding disputes arising from surrogacy arrangements, in which parents were unable to establish a legal relationship with the child born by a surrogate mother, and to formulate proposals for improving legal practice in Ukraine.

Materials and Methods. The author analyzed 18 ECtHR judgments on the determination of the parentage of children born through surrogacy, issued between 2014 and 2023. The research is based on information from the HUDOC database, which is publicly accessible at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%20>. The methods used include analysis and synthesis (to classify surrogacy-related disputes where parents could not establish a legal relationship with the child) and logical reasoning (to generalize the findings).

Results. The conducted study allowed the author to systematize the surrogacy cases considered by the ECtHR into the following categories: 1) cases in which both, only one of the spouses, partners living together as a family, or same-sex couples, is the genetic parent of the child born through surrogacy; 2) cases in which neither spouse has a genetic connection to the child born through surrogacy.

K. Moskalenko argues that, when concluding surrogacy agreements in Ukraine, it is essential to consider the national legislation of the country of origin of the couple for whom the agreement is made. This is necessary to prevent situations where, after returning to their home country with the child, the couple may be unable to establish a legal connection with the child. For this reason, Ukrainian lawyers providing legal assistance to foreign couples should always advise them to consult a qualified legal expert familiar with the laws of their country of origin, regarding the possibility of establishing legal parentage of the child to be born through surrogacy.

The author found that the presence or absence of a genetic connection between the father and the child born through surrogacy plays a significant role in determining whether a legal parent-child relationship can be established. As a rule, the ECtHR recognizes the failure to establish such a legal bond between the child and the genetic father as a violation of the child's right to respect for private and family life (taking into account the provisions of national legislation in the state where the legal relationship is to be recognized).

The study also concludes that establishing a legal bond between a child born through surrogacy and their genetic mother in the mother's country of origin may require more formal procedures than establishing such a bond with the child's genetic father.

Analysis of the ECtHR's case law further demonstrates that in the absence of a genetic connection between the intended parents and the child born through surrogacy, recognition of the parent-child relationship may be impossible in the country of origin, potentially leading to the child being taken away. Such situations—where the intended parents have no genetic link to the child born through surrogacy—should not arise in Ukraine, as this would contradict the rules of Ukraine's national legislation.

Discussion. Future research is needed to analyze the prospects for developing an international (or European regional) legal instrument that would regulate the establishment of parentage in cross-border surrogacy cases. Work on such an instrument is already being carried out by the Hague Conference on Private International Law and the European Commission. When formulating the provisions of such an instrument, the case law of the ECtHR on surrogacy disputes must be taken into account.

Key words: *reproductive rights, healthcare law, surrogacy, surrogacy agreement, decisions of the European court of human rights.*

Постановка проблеми. Сурогатне материнство є методикою лікування безпліддя, яка надає можливість відчувати радість батьківства. З різних міркувань сурогатне материнство заборонено законодавчо у низці країн, а тому громадяни цих країн змушувати вдаватись до т.зв. «репродуктивного туризму», тобто виїжджати в інші країни, де сурогатне материнство дозволено, і укласти договори з сурогатною матір'ю, яка виношуватиме і народить дитину. З огляду на те, що сурогатне материнство в Україні дозволено відповідно до розділу VI наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій» [1], багато подружніх пар приїжджають до нашої держави саме з метою укладення договору сурогатного материнства. Після повернення додому у цих пар можуть виникнути труднощі у визнанні їх правового зв'язку із дитиною, народженою сурогатною матір'ю, що призводить до численних судових спорів і, зрештою, до звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) за вичерпанням всіх національних засобів захисту. Практика ЄСПЛ є джерелом права в Україні відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2], а отже актуальності набуває вивчення практики ЄСПЛ у справах про встановлення правового зв'язку між батьками та дитиною, народженою сурогатною матір'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем сурогатного материнства присвятили свої праці як вітчизняні, так і іноземні вчені. Так, дослідженню договірного регулювання сурогатного материнства в

сімейному праві присвятила свою дисертацію Ю. Коренга [3]. Питання правового статусу сторін договору сурогатного материнства та його правової природи аналізувалось Д. Новицьким та А. Пісоцьким [4]. Низка наукових праць присвячені аналізу відносин в сфері сурогатного материнства через призму рішень ЄСПЛ: наприклад, вчена М. Михалкіна [5], аналізуючи репродуктивні права через практику застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, доводить, що закріплення репродуктивних прав людини у країнах Європи на даний момент є недостатнім, містить в собі безліч прогалин, що в певних випадках призводить до порушень прав людини і громадянина. Вчена Ю. Лебедева [6], на основі аналізу практики ЄСПЛ, обґрунтовує висновок, що врегулювання гестаційного сурогатного материнства вимагає визнання й такого аспекту права на повагу до приватного та сімейного життя, як право на ідентичність, що охоплює відносини дитини з генетичними, гестаційними та передбачуваними батьками. Присвячені деякі праці вітчизняних вчених і питанням колізійного регулювання відносин у сфері сурогатного материнства. Вчена Н. Квіт [7] вважає, що охорона правового статусу дітей має бути пріоритетом й уніфіковане рішення щодо врегулювання питань, пов'язаних зі статусом дітей, народжених внаслідок застосування процедури сурогатного материнства, має бути прийнятне на міжнародному рівні. Про міжнародні домовленості про сурогатне материнство зазначала й інша дослідниця – Ж. Чевичалова [8]. Разом з тим, питання значення генетичного зв'язку між батьками та дітьми, народженими сурогатними матерями, ще не було предметом цивілістичного дослідження, що актуалізує проведення цієї наукової розвідки.

Метою цієї статті є аналіз практики ЄСПЛ у спрах, що виникли у зв'язку з проведенням сурогатного материнства, через те, що батьки не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю та формулювання рекомендацій для правозастосовчої діяльності у сфері сурогатного материнства в Україні.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження є інформація про рішення ЄСПЛ, що міститься в базі HUDOC, доступ до якої відкритий за посиланням: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%20>. Москаленко К.В. було використано методи аналізу та синтезу (для формулювання висновків про класифікацію справ у спрах, що виникли у зв'язку з проведенням сурогатного материнства, через те, що батьки не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю) та логічний метод (для узагальнення результатів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторкою було проаналізовано 18 рішень ЄСПЛ у спрах про визначення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю що були винесені у 2014 – 2023 роках. У таких спрах заявники, що не могли встановити правовий зв'язок з дитиною, народженою сурогатною матір'ю, заявляли про порушення своїх прав, передбачених статтею 3 (заборона катування), статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статтею 14 (заборона дискримінації) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9] (далі – Європейська конвенція). Аналіз відповідних рішень дає підстави для висновку про те, що в залежності від наявності генетичного зв'язку з дитиною, відповідні справи можна класифікувати на такі групи: 1) справи, в яких обидва з подружжя, один з подружжя, одна з осіб, що проживають разом однією сім'єю без реєстрації шлюбу, або гомосексуальної пари, є генетичними

батьками дитини, народженої сурогатною матір'ю; 2) справи, в яких жоден із подружжя або осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, не має генетичного зв'язку з дитиною, народженою сурогатною матір'ю

До першої групи справ, в яких обидва з подружжя, один з подружжя, одна з осіб, що проживають разом однією сім'єю без реєстрації шлюбу, або гомосексуальної пари, є генетичними батьками дитини, народженої сурогатною матір'ю, слід віднести такі справи: Меннессон проти Франції [10], Лабассе проти Франції [10], Фулон та Буве проти Франції [11], Лаборі проти Франції [12], Д та інші проти Бельгії [13], С та Е проти Франції [14], Д проти Франції [15], А.Л. проти Франції [16], Д Б та інші проти Швейцарії [17], С Х проти Польщі [18], К К та інші проти Данії [19], С проти Італії [20], А М проти Норвегії [21], Бонзано та інші проти Італії [22], Моданезе проти Італії [23] й Нуті та інші проти Італії [24]. ЄСПЛ визнав неприйнятними заяви у справах Д та інші проти Бельгії, С та Е проти Франції, С Х проти Польщі, Бонзано та інші проти Італії, Моданезе проти Італії й Нуті та інші проти Італії.

У справах Меннессон проти Франції [10], Лабассе проти Франції [10], Лаборі проти Франції [12] заявниками є подружні пари, діти яких були народжені сурогатними матерями в іноземних державах, законодавство яких дозволяє сурогатне материнство. Відповідно до ст. 16-7 Цивільного кодексу Франції будь-який договір щодо сурогатного материнства є нікчемним [26], тому заявники не змогли внести дані про себе у свідоцтва про народження їх дітей, народжених сурогатними матерями в інших країнах. Згідно з рішеннями ЄСПЛ право на повагу до приватного та сімейного життя заявників, передбачене ст. 8 Європейської конвенції не було порушене, оскільки відмова уряду Франції визнати правовий зв'язок між батьками та їх дітьми, народженими поза межами Франції, мала на меті не заохочувати французьких

громадян укласти договори сурогатного материнства за кордоном. Тим не менше, ЄСПЛ вирішив, що право дітей, народжених сурогатними матерями за кордоном, бути визнаними такими, що походять від їх біологічного батька, було порушене, оскільки наявність правового зв'язку між батьками і дітьми є важливою частиною їх ідентичності. Схожих висновків ЄСПЛ дійшов й у справі Фулон та Буве проти Франції [11], щоправда заявниками у цих справах були не подружні пари, а чоловіки, що мали генетичний зв'язок із дитиною. У справі Д проти Франції [15] урядом Франції було визнано правовий зв'язок між дитиною, народженою сурогатною матір'ю в Україні, та її генетичним батьком і було відмовлено у визнанні правового зв'язку із дитиною та її генетичною матір'ю. ЄСПЛ визнав, що такою відмовою не було порушено право генетичної матері дитини на повагу до її приватного та сімейного життя, передбачене ст. 8 Європейської конвенції, оскільки такий зв'язок міг бути встановлений й за допомогою усиновлення і відповідний висновок підтверджується практикою Касаційного суду Франції. Заявниця посилалась й на порушення ст. 14 Європейської конвенції, що забороняє дискримінацію у користуванні правами та свободами, передбаченими цією Конвенцією. На її думку, її було дискриміновано у правах у порівнянні з іншими матерями, діти яких були народжені у Франції. ЄСПЛ не визнав дії французького уряду порушенням з огляду на те, що можливість встановити правовий зв'язок між матір'ю та дитиною шляхом усиновлення була у пані Д, однак вона нею не скористалась.

У справах К К та інші проти Данії, С проти Італії та А М проти Норвегії ЄСПЛ аналізувалось питання, чи є порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя, передбаченого ст. 8 Європейської конвенції, невизнання правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю та жінкою,

яка не є її біологічною матір'ю. Згідно із обставинами справи К К проти Данії [19], заявниця, яка не мала генетичними зв'язку із дітьми, народженими сурогатною матір'ю в Україні, не змогла встановити правовий зв'язок із ними. Заявниця не змогла усиновити дітей, оскільки подружжям К було виплачено винагороду сурогатній матері, а відповідно до законодавства Данії усиновлювачами не можуть бути особи, які сплатили грошову суму біологічним батькам дитини. Попри це, заявниці та її чоловіку було надано право спільної опіки над їх дітьми. ЄСПЛ не визнав такі дії уряду Данії порушенням права заявниці на повагу до приватного та сімейного життя, передбаченого ст. 8 Європейської конвенції, мотивуючи це тим, що уряд Данії дотримався справедливого балансу між приватними та публічними інтересами у даній справі. Однак, ЄСПЛ було визнано, що неможливість встановити правовий зв'язок дитини із пані К є порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя дітей (ст. 8 Європейської конвенції) через відсутність іншого альтернативного способу встановити правовий зв'язок із нею, крім усиновлення, що ставить дітей у гірше становище в порівнянні із іншими дітьми, народженими у Данії.

У справах С проти Італії та А М проти Норвегії ЄСПЛ аналізувалось питання, чи є порушенням невстановлення правового зв'язку між дітьми, народженими сурогатною матір'ю в інших країнах, та заявницею, яка не є біологічною матір'ю дитини. У справі С проти Італії [20] ЄСПЛ підкреслив, що у заявниці була можливість усиновити дитину, а тому її право на повагу до приватного та сімейного життя, передбачене ст. 8 Європейської конвенції не було порушено. За обставинами справи А М проти Норвегії [21] неодружена пара уклала договір сурогатного материнства у США. Дитина, народжена сурогатною матір'ю, була зачата з використанням донорської яйцеклітини та

гамет партнера заявниці. Ще до моменту зачаття дитини пара припинила проживання однією сім'єю. Партнер заявниці був визнаний батьком дитини на відміну від заявниці, єдиною можливістю якої встановити правовий зв'язок із дитиною було усиновлення. Усиновити дитину заявниця не змогла через відсутність згоди на це її партнера, біологічного батька дитини. Вирішуючи справу, ЄСПЛ зауважив, що право на повагу до приватного та сімейного життя заявниці, передбачене ст. 8 Європейської конвенції, не було порушене, як не була порушена і ст. 14 цієї ж Конвенції, оскільки заявниця була обізнана з відповідними норми законодавства Норвегії про усиновлення до укладання договору сурогатного материнства.

У справах А Л проти Франції та Д Б та інші проти Швейцарії, заявниками є гомосексуальні пари або партнер у гомосексуальній парі, що не змогли встановити правовий зв'язок із дитиною, народженою сурогатною матір'ю. У справі А Л проти Франції [16] гомосексуальний чоловік уклав договір сурогатного материнства у Франції. Після народження дитини сурогатна матір передала її третім особам. ЄСПЛ визнав, що право заявника на повагу до приватного та сімейного життя, передбачене ст. 8 Європейської конвенції було порушене через тривалість судових процедур у даній справі, оскільки дитині заявника було 6 з половиною років на момент винесення фінального судового рішення. У справі Д Б та інші проти Швейцарії [17] гомосексуальні чоловіки, один з яких був біологічним батьком дитини, не змогли встановити правовий зв'язок з дитиною. Більше того, на момент народження дитини, партнер генетичного батька не мав жодної можливості встановити правовий зв'язок із дитиною, навіть шляхом усиновлення. ЄСПЛ визнав, що у цій справі було порушено право на повагу до приватного та сімейного життя дитини, оскільки

дитині було майже 8 років на момент, коли у негенетичного батька дитини з'явилась можливість її усиновити.

До другої групи справ, в яких жоден із подружжя або осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, не має генетичного зв'язку з дитиною, народженою сурогатною матір'ю, відносяться такі: Парадізо та Кампанеллі проти Італії та Валдіс Фйольнісдоттір та інші проти Ісландії. У першій із згаданих справ [27] заявниками є подружжя, які скористались послугами агенції сурогатного материнства, будучи впевнені, що дитина була зачата із використанням гамет заявника. Вже після народження дитини виявилось, що вона не має жодного біологічного зв'язку із батьком. У 9-місячному віці дитина була вилучена у заявників і згодом усиновлена іншими особами. На думку заявників, такі дії італійських органів державної влади порушили їх право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 Європейської конвенції). ЄСПЛ вирішив, що згадане право заявників порушено не було, оскільки відповідні дії італійських органів державної влади мали на меті припинити порушення та захистити права дитини. Більше того, попри спільне проживання заявників з дитиною та їх емоційну прив'язаність до неї, у заявників із дитиною не виникло сімейного життя й відібрання дитини у них не призвело до переживань чи стресу дитини через її малолітній вік [28]. За обставинами справи Валдіс Фйольнісдоттір та інші проти Ісландії [29], заявники скористались послугами сурогатного материнства у Сполучених Штатах Америки. Народжений сурогатною матір'ю хлопчик не мав генетичного зв'язку з жодним із заявників і вони не змогли встановити із ним правовий зв'язок в Ісландії. На момент розгляду справи в ЄСПЛ дитині був призначений опікун, однак дитина постійно проживала із заявниками, які були визнані її прийомною сім'єю (від англ. foster care). ЄСПЛ вирішив, що право

на повагу до приватного та сімейного життя заявників у цій справі порушено не було, адже, по-перше, відсутність встановлення правового зв'язку із дитиною, народженою сурогатною матір'ю та ними ґрунтувалась на чинному законодавстві Ісландії, й по-друге, органи державної влади Ісландії вжили всіх заходів для підтримки сімейного життя дитини та заявників [28].

Викладене свідчить про те, що у національних законодавствах європейських країн питання визначення походження дитини, народженою сурогатною матір'ю врегульовано по-різному. При укладанні договорів сурогатного материнства в Україні слід враховувати норми національного законодавства країни походження подружньої пари, в інтересах якої укладається договір сурогатного материнства, для унеможливлення ситуацій, за яких після повернення подружньої пари із дитиною до країни їх походження вони не зможуть встановити правовий зв'язок з нею. Для цього українським юристам, які надають правничу допомогу іноземним подружнім парам, слід обов'язково радити їм отримати консультацію щодо можливості встановлення правового зв'язку між ними та народженою в майбутньому сурогатною матір'ю дитиною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведена наукова розвідка дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, в залежності від наявності генетичного зв'язку з дитиною, справи щодо сурогатного материнства, які розглядались ЄСПЛ, можна класифікувати на такі групи: 1) справи, в яких обидва з подружжя, лише один з подружжя, осіб, що проживають разом однією сім'єю без реєстрації шлюбу, або гомосексуальної пари, є генетичними батьками дитини, народженою сурогатною матір'ю; 2) справи, в яких жоден із подружжя не має генетичного зв'язку з дитиною, народженою сурогатною матір'ю.

По-друге, рішення ЄСПЛ свідчать про те, при укладанні договорів сурогатного в материнства в Україні слід враховувати норми національного законодавства країни походження подружньої пари, в інтересах якої укладається договір сурогатного материнства, для унеможливлення ситуацій, за яких після повернення подружньої пари із дитиною до країни їх походження вони не зможуть встановити правовий зв'язок з нею. Для цього українським юристам, які надають правничу допомогу іноземним подружнім парам, слід обов'язково радити їм отримати консультацію фахового юриста, обізнаного із нормами національного законодавства країни їх походження, щодо можливості встановлення правового зв'язку між ними та народженою в майбутньому сурогатною матір'ю дитиною.

По-третє, наявність або відсутність генетичного зв'язку між батьком та дитиною, народженою сурогатною матір'ю, відіграє велику роль при вирішенні питання про встановлення правового зв'язку. Як правило, невстановлення правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю та її генетичним батьком визнається ЄСПЛ порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя такої дитини (з урахуванням приписів національного законодавства держави, де встановлюється відповідний правовий зв'язок).

По-четверте, як свідчить практика ЄСПЛ, існування альтернативних способів встановлення правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю, та її генетичною матір'ю, крім визнання виданого іноземною державою свідоцтва про народження, унеможливорює порушення права генетичної матері на повагу до приватного та сімейного життя, передбаченого ст. 8 Європейської конвенції. Відтак, встановлення правового зв'язку між дитиною, народженою сурогатною матір'ю, та її генетичною

матір'ю у країні походження генетичної матері може потребувати більших формальностей, ніж встановлення такого ж правового зв'язку із генетичним батьком дитини.

По-п'яте, за відсутності генетичного зв'язку між батьками та дитиною, народженою сурогатною матір'ю, визнання правового зв'язку між батьками та дітьми може бути унеможливлене в країні їх походження, що призведе до відібрання дитини. Ситуація, за якої батьки не матимуть генетичного зв'язку із дитиною, народженою сурогатною матір'ю, не повинна виникнути в Україні, оскільки відповідно до п. 6.1 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій» [1] необхідною умовою для проведення сурогатного (замінного) материнства (далі – СМ) є така: подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється СМ, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок з дитиною.

В подальших наукових дослідженнях пропонується проаналізувати перспективи створення міжнародного (або європейського регіонального) акту, що врегульовуватиме питання встановлення батьківства у відносинах сурогатного материнства з іноземним елементом. Робота із створення такого міжнародного акту вже проводиться Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права та Європейською комісією, й під час формулювання норм такого акту має бути врахована практика ЄСПЛ у спраху щодо сурогатного материнства.

Література

1. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я

України № 787 від 09.09.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15> (дата звернення: 28.04.2025).

3. Коренга Ю.В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2014. 18 с.

4. Новицький Д.В., Пісоцький А.Ф. Сучасний стан розвитку репродуктивних технологій у контексті договірного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 119 – 123.

5. Михалків І.М. Репродуктивні права людини в аспекті статті 8 ЄКПЛ: огляд практики ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 466-469.

6. Лебедева Ю. Гестаційне сурогатне материнство як репродуктивне право людини: практика ЄСПЛ. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 11 березня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 126-127.

7. Квіт Н.М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14 С. 38-49.

8. Чевичалова Ж.В. Міжнародні домовленості про сурогатне материнство. Шлях до уніфікації правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 205-210.

9. Європейська конвенція з прав людини: Міжнародний договір від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.04.2025).

10. Today prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach of the Convention. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 185 (2014), 26.06.2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-4804617-5854908%22%5D%7D> (дата звернення: 28.04.2025).

11. Case of Foulon and Bouvet v. France. 21.07.2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-165462%22%5D%7D> (дата звернення: 28.04.2025).

12. Case of Laborie v. France. 19.01.2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170661%22%5D%7D> (дата звернення: 28.04.2025).

13. The Belgian authorities did not breach the Convention in carrying out checks before allowing a child who had been born in Ukraine to a surrogate mother to enter Belgium. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 252 (2014). 11.09.2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-4865500-5943678%22%5D%7D> (дата звернення: 28.04.2025).

14. Children born through a gestational surrogacy arrangement: the French authorities' refusal to register the full details of a foreign birth certificate was not disproportionate. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 433 (2019). 12.12.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6589814-8731890%22%5D%7D> (дата звернення: 28.04.2025).

15. Refusal to register the birth details of a child born abroad through surrogacy not in breach of the right to respect for private life, in so far as a legal

parent-child relationship can be established through adoption. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 215 (2020). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-6748335-9004685%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-6748335-9004685%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

16. Refusal to establish the applicant's biological paternity complied with the child's best interests, but the domestic courts failed in their duty of exceptional diligence as regards the length of proceedings. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 128 (2022). 07.04.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-7305366-9961797%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-7305366-9961797%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

17. Child's right to private life violated by lack of provision in Swiss law, until 2018, for alternative means of recognising children born to same-sex couples through surrogacy. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 367 (2022). 22.11.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-7497177-10286969%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-7497177-10286969%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

18. Citizenship of children born through surrogacy. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 381 (2021). 09.12.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7205781-9790608%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7205781-9790608%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

19. Children's interests not given enough weight in paid-surrogacy adoption ban. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 377 (2022). 06.12.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7514285-10313040%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7514285-10313040%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

20. Italian courts failed to fulfil positive obligation to take swift decision to establish applicant's legal relationship to biological father, but intended mother does

have possibility of legally recognising child through adoption. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 239 (2023). 31.08.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7730579-10691896%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7730579-10691896%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

21. Case of A M v. Norway. 24.03.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-216348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-216348%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

22. Bonzano et autres contre l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225717%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225717%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

23. Modanese c. l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225716%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225716%22]}) (дата звернення: 28.04.2025)

24. Nuti et autres c. l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225622%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225622%22]}) (дата звернення: 28.04.2025)

25. Today prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach of the Convention. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 185 (2014), 26.06.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-4804617-5854908%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-4804617-5854908%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

26. Code Civile. Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117610/#LEGISCTA000006117610 (дата звернення: 28.04.2025)

27. The authorities' removal of a child born from gestational surrogacy who had no biological ties to the intended parents was not contrary to the European Convention on Human Rights. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 034 (2017). 24.01.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-5608252-7087738%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-5608252-7087738%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

28. Gestational surrogacy. Factsheet 2023. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_surrogacy_eng (дата звернення: 28.04.2025)

29. Refusal to recognise couple as parents of child born via surrogacy not a violation. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 152 (2021). 18.05.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7021990-9472889%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7021990-9472889%22]}) (дата звернення: 28.04.2025).

References

1. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii v Ukraini: nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> [in Ukrainian].

2. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15> [in Ukrainian].

3. Korenha Yu.V. Dohovir surohatnoho materynstva v simeinomu pravi Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. 12.00.03. Kyiv, 2014. 18 p. [in Ukrainian].

4. Novytskyi D.V., Pisotskyi A.F. Suchasnyi stan rozvytku reproduktyvnykh tekhnolohii u konteksti dohovirnoho prava. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2020. № 8. P. 119-123 [in Ukrainian].
5. Mykhalkiv I.M. Reproduktyvni prava liudyny v aspekti statti 8 YeKPL: ohliad praktyky YeSPL. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2020. № 3. P. 466-469 [in Ukrainian].
6. Lebedieva Yu. Hestatsiine surohatne materynstvo yak reproduktyvne pravo liudyny: praktyka YeSPL. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Dnipro, 11 bereznia 2022 r.). Dnipro: DDUVS, 2022. P. 126-127 [in Ukrainian].
7. Kvit N.M. Instytut surohatnoho materynstva: problemy koliziinoho rehuliuвання. *Almanakh mizhnarodnoho prava*. 2016. Vyp. 14 P. 38-49 [in Ukrainian].
8. Chevychalova Zh.V. Mizhnarodni domovlenosti pro surohatne materynstvo. Shliakh do unfikatsii pravovoho rehuliuвання. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2024. № 5. P. 205-210 [in Ukrainian].
9. Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny: Mizhnarodnyi dohovor. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
10. Today prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach of the Convention. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 185 (2014), 26.06.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:\[%22003-4804617-5854908%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:[%22003-4804617-5854908%22]).
11. Case of Foulon and Bouvet v. France. 21.07.2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-165462%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-165462%22]).

12. Case of Laborie v. France. 19.01.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-170661%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-170661%22]}).

13. The Belgian authorities did not breach the Convention in carrying out checks before allowing a child who had been born in Ukraine to a surrogate mother to enter Belgium. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 252 (2014). 11.09.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-4865500-5943678%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-4865500-5943678%22]}).

14. Children born through a gestational surrogacy arrangement: the French authorities' refusal to register the full details of a foreign birth certificate was not disproportionate. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 433 (2019). 12.12.2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-6589814-8731890%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-6589814-8731890%22]}).

15. Refusal to register the birth details of a child born abroad through surrogacy not in breach of the right to respect for private life, in so far as a legal parent-child relationship can be established through adoption. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 215 (2020). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-6748335-9004685%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-6748335-9004685%22]}).

16. Refusal to establish the applicant's biological paternity complied with the child's best interests, but the domestic courts failed in their duty of exceptional diligence as regards the length of proceedings. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 128 (2022). 07.04.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-7305366-9961797%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-7305366-9961797%22]}).

17. Child's right to private life violated by lack of provision in Swiss law, until 2018, for alternative means of recognising children born to same-sex couples through surrogacy. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 367

(2022). 22.11.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-7497177-10286969%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-7497177-10286969%22]}).

18. Citizenship of children born through surrogacy. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 381 (2021). 09.12.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7205781-9790608%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7205781-9790608%22]}).

19. Children's interests not given enough weight in paid-surrogacy adoption ban. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 377 (2022). 06.12.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7514285-10313040%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7514285-10313040%22]}).

20. Italian courts failed to fulfil positive obligation to take swift decision to establish applicant's legal relationship to biological father, but intended mother does have possibility of legally recognising child through adoption. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 239 (2023). 31.08.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7730579-10691896%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7730579-10691896%22]}).

21. Case of A M v. Norway. 24.03.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-216348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-216348%22]}).

22. Bonzano et autres contre l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225717%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225717%22]}).

23. Modanese c. l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225716%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225716%22]}).

24. Nuti et autres c. l'Italie. 30.05.2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-225622%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-225622%22]}).

25. Today prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach

of the Convention. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 185 (2014), 26.06.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-4804617-5854908%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-4804617-5854908%22]}).

26. Code Civile. Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117610/#LEGISCTA000006117610.

27. The authorities' removal of a child born from gestational surrogacy who had no biological ties to the intended parents was not contrary to the European Convention on Human Rights. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 034 (2017). 24.01.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-5608252-7087738%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-5608252-7087738%22]}).

28. Gestational surrogacy. Factsheet 2023. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_surrogacy_eng.

29. Refusal to recognise couple as parents of child born via surrogacy not a violation. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 152 (2021). 18.05.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7021990-9472889%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7021990-9472889%22]}).